

Інститут регіональних досліджень НАН України
Західноукраїнський економіко-правничий університет

Б.В. Гречаник

**ІННОВАЦІЙНОСПРЯМОВАНИЙ
РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ:
організаційно-економічні аспекти**

Івано-Франківськ

2007

УДК 658:330.341.1

Гречаник Б.В. Інноваційноспрямований розвиток підприємств: організаційно-економічні аспекти. — Львів, Інститут регіональних досліджень НАН України, Івано-Франківськ, Західноукраїнський еконо- міко-правничий університет, 2007. — 187 с.

У монографії досліджені сучасні проблеми формування інноваційного мікро- та макроклімату, окреслені основні причини стримування інноваційноспрямованого розвитку вітчизняних суб'єктів господарювання, розглянута методика дослідження регулюючих факторів формування сприятливого інноваційного клімату підприємств.

На прикладі інноваційноактивних підприємств Івано-Франківської області виявлено певні закономірності між рівнем інноваційної активності господарюючих суб'єктів і основними показниками їх економічної діяльності (в тому числі і величиною податкового навантаження).

Запропоновані методи і рекомендації для визначення регулюючих факторів формування інноваційного клімату підприємств забезпечують можливість проведення інтегральної оцінки інноваційного клімату певної сукупності суб'єктів господарювання, а також дозволяють виявити фактори, котрі є визначальними для формування сприятливого інноваційного клімату вітчизняних підприємств.

Для наукових працівників, викладачів вищих навчальних закладів, державних службовців, підприємців.

Науковий редактор: *Бойко Є.І. — доктор економічних наук, професор*

Рецензенти: *Войцеховський В.Б. — доктор економічних наук, професор*

Побурко Я.О. — доктор економічних наук, професор

Тивончук І.О. — доктор економічних наук, професор

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту регіональних досліджень НАН України (протокол №8 від 21.11.2006 р.)

ISBN 966896904 - 9

Зміст

Вступ	5
1. Інноваційна діяльність як імператив розвитку промислових підприємств	8
1.1 Теоретичні основи інноваційноспрямованого розвитку підприємств	8
1.2. Сутність та чинники формування інноваційного клімату підприємства	23
1.3. Інституціональне та економічне забезпечення процесів формування сприятливого інноваційного клімату	41
2. Особливості та оцінка інноваційної активності промислових підприємств в сучасних умовах	59
2.1. Динаміка інноваційних процесів на підприємствах Івано-Франківській області	59
2.2. Дослідження діяльності інноваційноактивних підприємств на основі експертних методів	
2.3. Оцінка впливу податкового навантаження на інноваційну активність підприємств	92
3. Методика дослідження регулюючих факторів формування інноваційного клімату підприємств	104
3.1. Методичні засади визначення інтегральної оцінки інноваційного клімату на основі проведення кваліметричного аналізу	104
3.2. Теоретико-прикладне обґрунтування залежності між інтегральною оцінкою інноваційного клімату підприємства та основними показниками його	

фінансово-господарської діяльності	120
3.3. Удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення	
формування інноваційного клімату підприємств	138
Висновки	157
Література.....	161
Додатки	175

ВСТУП

Розвиток економічної системи визначається інтенсивністю та якістю трансформаційних процесів, які генеруються (керуються) її управляючою ланкою і реалізуються кожною складовою — з урахуванням її ієрархічного рівня та специфіки функціонування - даної системи. Поєднання високого рівня динаміки (інтенсивності) змін з їх глибинністю (якістю або значимістю наслідків реалізованих нововведень), що є, без сумніву, визначальною рисою сучасного етапу розвитку як кожної країни окремо, так і світової економіки в цілому, пов'язане з процесами генерування та впровадження інновацій. Їх масштабність та результативність набули характеру системності та комплексності: кожна базова інновація виступає своєрідним “ядром” для багатьох прикладних нововведень (які часто є взаємообумовлюючими, взаємодоповнюючими та взаємоприникаючими), успішно реалізується у зв'язці з іншими базовими інноваціями і при цьому нерідко виступає “зовнішнім генератором” (або “каталізатором”) процесу продукування інновацій в інших складових системи.

Така масовість, дієвість та ефективність реалізації нововведень, що спостерігається в економічно розвинутих країнах, дають підставу стверджувати про виникнення принципово нового сегмента сучасної економіки — національних систем інновацій (НСІ), які забезпечують сприятливі умови для генерування, продукування, впровадження і розповсюдження інновацій (нововведень) всіх форм, рівнів та напрямків.

Економічна теорія та практика переконують, що інновації є імперативом сучасного економічного розвитку і, чи не єдиним, фактором, який може забезпечити стійке економічне зростання. Тому проблема формування української НСІ потребує першочергового вирішення. Однак, зважаючи на особливості трансформаційних процесів української економіки — інституціональну недостатність, значний ресурсний дефіцит як держави, так і суб'єктів господарювання, порушення відтворювальних процесів мікро- та макrorівня, деструктивна мотивація господарюючих суб'єктів, поширення нелегітимних регуляторів економічної сфери — можливість формування цілісної та дієвої НСІ У країни, яка б реально відповідала категорії “система інновацій”, на

даному етапі видається маловірогідним (дещо передчасним). Орієнтуючись, в перспективі, на створення вітчизняної НСІ, сьогодні слід зосередити увагу на формуванні умов, які стануть своєрідним підґрунтям майбутньої української національної системи інновацій, а в подальшому виокремляться в одну з її складових.

Формування таких умов можливе лише через активізацію суб'єктами господарювання інноваційної діяльності. Це означає, що першочерговим завданням, у цьому напрямку, повинно стати дослідження тих питань, вирішення яких кардинально змінить відношення до процесу інноваційної діяльності всіх його учасників: продукувати та впроваджувати інновації повинно стати не тільки економічною доцільністю, але й необхідністю.

Наукові основи теорії інновацій, закладені Кондратьєвим М.Д., Шумпетером Й., набули подальшого розвитку у працях Аллена Й., Брайта Д., Друкера П., Зомберта В., Менсфілда Г., Ніксона Ф., Санто Б.

Дослідженнями основних причин, які стримують активізацію інноваційної діяльності, пошуком дієвих інструментів та механізмів, які сприяли б підвищенню рівня керованості процесами генерування, продукування та розповсюдження інновацій, займалися вітчизняні вчені Бажал Ю.М., Бельський П.Ю., Бойко Є.І., Буднікевіч І.М., Вовканич С.Й., Геєць В.М., Данилюк М.О., Долішній М.І., Жаліло Я.А., Козоріз М.А., Крупка М.І., Кузьмін О.Є., Лапко О.О., Нейкова Л.І., Черваньов Д.М., Школа І.М., Яцура В.В., а також зарубіжні науковці Аверкієв А.Б., Валдайцев С.В., Водачек Л., Гольдштейн Г.Я., Горфінкель В.Я., Завлін П.Н., Ільєнкова С.Д.

Проте оцінка динаміки та якості трансформаційних процесів у вітчизняній економіці, дозволяють стверджувати: активність суб'єктів господарювання у сфері продукування нововведень залишається низькою, а дієвість механізмів активізації такої діяльності є, поки що, неефективною.

Потребують подальшого вивчення та уточнення, з огляду на особливості сьогодення, питання, які стосуються сутності та ролі інновацій як економічної категорії. Недостатньо уваги приділяється дослідженням механізму формування інноваційного клімату підприємства, що є необхідною умовою акумулювання його інноваційного потенціалу з метою провадження інноваційної діяльності. Невикористання на практиці методики оцінки інноваційного клімату суб'єктів господарювання не дозволяє достатньо об'єктивно ідентифікувати фактори, що є визначальними (а отже, і регулюючими) у створенні на підприємстві сприятливого середовища для продукування нововведень та можливості активізації його інноваційної діяльності.

З огляду на окреслену вище проблематику, особливої актуальності набувають дослідження взаємозв'язків між інноваційним кліматом макрорівня — рівень економічної системи держави, та мікрорівня — рівень окремого суб'єкта господарювання (розбудова національної системи інновацій неможлива без створення дієвого та керованого механізму взаємовпливу процесів формування інноваційного макроклімату та мікроклімату: він є обов'язковою складовою НСІ).

Отже, недостатність дослідження зазначених питань, їх актуальність, теоретична і практична значимість визначили вибір теми даної наукової роботи, метою якої є узагальнення теоретичних положень, аналіз особливостей та оцінка інноваційної активності суб'єктів господарювання, розробка методичних рекомендацій для виявлення регулюючих факторів формування інноваційного клімату підприємств.

Об'єктом дослідження є механізми забезпечення генерування, продукування та розповсюдження інновації! у відтворювальних процесах на підприємствах.

Предметом дослідження виступають теоретико-методологічні положення формування інноваційного клімату на підприємствах.

Теоретичною та методологічною основою даного дослідження є положення сучасної економічної теорії, викладені в роботах провідних вітчизняних та зарубіжних учених з проблем інновацій та інноваційноспрямованого розвитку підприємств.

У процесі дослідження, для вирішення окреслених завдань, використовувались такі методи: метод системного підходу — для вивчення зв'язків між явищами та процесами економічної діяльності; метод порівнянь — для співставлення особливостей функціонування різних, співрозмірних між собою систем; абстрактно-логічні методи — для теоретичного узагальнення результатів досліджень та формування, на їх основі, проміжних і підсумкових висновків; методи економіко-статистичного аналізу — для дослідження інноваційної активності суб'єктів господарювання в Івано-Франківській області, визначення основних тенденцій та динаміки їх розвитку, оцінки впливу податкового навантаження на діяльність інноваційноактивних підприємств, а також виявлення залежності між інтегральною оцінкою інноваційного клімату підприємства та основними показниками його фінансового-господарської діяльності; метод кваліметричного аналізу та експертних оцінок — для опрацювання результатів анкетного опитування та визначення інтегральної оцінки інноваційного клімату підприємств; метод кластерного аналізу — для визначення регулюючих (основних) факторів формування інноваційного клімату підприємств.

1- ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ІМПЕРАТИВ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Теоретичні основи інноваційноспрямованого розвитку підприємств

Становлення кожної наукової теорії неодмінно супроводжується виникненням і активізацією різноманітних наукових течій, об'єднань, шкіл, котрі відстоюють різні (а нерідко діаметрально-протилежні) точки зору щодо окреслення основних категорій, їх тлумачення, пояснення окремих закономірностей. Подальший розвиток даної науки характеризується накопиченням результатів наукових досліджень, що неминуче детермінує генерування таких процесів як:

- формування єдиного підходу у визначенні основних дефініцій даної теорії: однозначне тлумачення та пояснення основних понять, їх класифікація, а також систематизація і структурування термінології;
- виникнення нових розбіжностей у трактуванні основних понять (або введення нових змістових форм і термінології) в результаті: проведення новітніх досліджень, зміни екзогенного середовища, розширення бази спостережень, утворення та формування нових наукових течій.

Слід зауважити, що накопичення таких нових розбіжностей виступає одночасно і джерелом, і каталізатором подальшого розвитку даної науки.

Очевидно, що такі процеси в наукових теоріях є постійними, перманентними і характеризуються різним ступенем активності. Крім того, ступінь активності цих процесів може слугувати своєрідним індикатором того, чи дана наукова теорія переживає свою чергову фазу розвитку, чи перебуває в занепаді.

Не стала винятком в цьому плані й інноваційна теорія. А враховуючи зростаючу кількість наукових робіт та досліджень, які проводяться останнім часом у цьому напрямку, можна стверджувати про те, що дана теорія зараз перебуває в стані активного розвитку.

Економічна наука вважає, що першість у дослідженні інновацій, їх впливу на економічні та суспільні процеси, належить Й. Шумпетеру, який вбачав у комерціалізації технічних новацій основне джерело отримання прибутку в підприємницькій діяльності. Зокрема, в його праці “Теорія економічного розвитку (1912 р.) автор вважає, що “інновація — це процес втілення нових технологій, нових видів споживчих товарів, нових виробничих та транспортних засобів, нових джерел постачання та нових форм індустріальної організації” і виділяє 5 напрямків здійснення інновацій (нововведення) [176].

Подальший розвиток інноваційної теорії пов'язаний з роботами Й. Аллена, Д. Брайта, П. Друкера, В. Зомберта, Г. Менша, ф. Ніксона, Б. Санто та інших. В своїх дослідженнях кожен з науковців намагався окреслити основні критерії інновацій, їх властивості, встановити закономірності інноваційного розвитку.

Так, Й. Аллен визначає інновацію як “впровадження та масове споживання нових продуктів, процесів або способів поведінки” [182].

Д. Брайт вважає, що “інновація — це єдиний в своєму роді процес, що поєднує науку, техніку, економіку, підприємництво та управління. Де процес перетворення наукового знання у фізичну реальність, що змінює суспільство” [164].

П. Друкер ідентифікує інновацію як “управляючі нововведення, які повинні перетворити суспільні потреби в сприятливі можливості для прибуткового бізнесу” [87, с. 46].

Б. Санто означає інновацію як “суспільний, технічний, економічний процес, який через практичне використання ідей, винаходів приводить до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій, а у випадку, якщо вона орієнтується на економічну вигоду, на прибуток, її поява на ринку може принести додатковий дохід” [150, с. 83].

Наведені тлумачення категорії “інновації”, запроваджені свого часу відомими вченими-економістами, стали своєрідним “об'єктом полеміки” для їх послідовників.

Практично кожен науковець, який проводив дослідження в об-^х ласті інновацій та інноваційних процесів, пропонував свої визначення основних дефініцій інноваційної теорії. В результаті, традиційна економічна наука, увібравши в себе різноманітні підходи стосовно інноваційного розвитку та чисельні тлумачення категорії “інновації”, окреслила два підходи у визначенні сутності інновацій:

- інновації як процес, пов'язаний з виготовленням якісно нових виробів, продуктів, технологій, втілення організаційних та інших змін замість існуючих;
- інновація як об'єкт, певний разовий результат, який виступає у формі нової продукції, техніки, технології, методу тощо” [54, с. 22].

Слід зауважити, що така загальна класифікація не може відображати всього розмаїття наукових напрямків інноваційної теорії, проте вона стала, до певної міри, своєрідною “первинною інформа-

Література

186. Kuklinski A., Orłowski W.M./eds/. *The Knowledge - Based Economy The Global Challenges of the 21 st. (Science and Government Series) Warsaw. 2000. Vol. 4.*
187. Schienstock G. *Technology Policy in a Globalizing Learning Economy: From Direct technology Policy towards Conditions - Enabling Innovation Policy // The Knowledge - Based Economy: The Global Challenges of the 21st. century. (Science and Government Series) /A. Kuklinski, W.M. Orłowski /eds /. Warsaw. 2000. Vol. 4. — P.68 - 88.*